

Botos Katalin:

Hatalom és pénz: az amerikai-kínai rivalizálás és a világ kettészakadó pénzügyi rendszere

Már régóta tudom, hogy a Jóisten azért vezérelt a pénzügyek területére, mert ez nem akármilyen témakör, hanem *minden dolgok alapja*... Legalább is a gazdaságpolitikában.

Kezdetben a hazai pénzügyek kapcsán jutottam erre a felismerésre. Eleinte a pénzügyes szakmát a szocializmusban bizony meglehetősen unalmasnak találtam... Az új gazdasági mechanizmus bevezetésekor (1968) azonban meggyőződtem arról, hogy a pénzügyek aktív szerepétől függ a gazdaság fejlődése. Amíg nincs érdekeltség a pénzügyi eredményekben, s amíg nincs olyan működési mechanizmus, mely az árakon keresztül az eredményességet *mérhetővé teszi pénzben*, addig a szocialista kísérlet a piacgazdaság legyőzésére hamvába holt erőlködés. Bár roppant ésszerűnek tűnik a javak központi elosztásán keresztül racionalizálni a gazdasági folyamatokat, és biztosítani a kereslet- kínálat valamifajta dinamikus egyensúlyát, a központi tervezés nem számolt az emberi tényezővel, a vágyak, igények sokféleségével, egyediségével; és még ha ezt meg is próbálta volna, a technikai feltételek mindezeknek a számbavételére nem voltak annak idején adottak... Még nem jött el a mikrochipek világa, a miniatürizálás, a fénysebesség gyorsaságával végzett műveletek tömegessé válása... A nagy orosz számítógépek - a korabeli vicc szerint - azért nem jutottak ki a világpiacra, mert *nem férték ki az ajtón*...

Ma már más a helyzet. Elérkezett az idő, amikor egy amerikai központ (FED szerver), vagy egy kínai központ, ember-milliárdokat képes nyomon követni, sok százmilliónyi műveletet végrehajtani (és ennek során ellenőrizni). Kérdés, hogy nem létező világhatalom, melyik állam ellenőrző képessége áll a modern nemzetközi világ-struktúra élén? Persze, ez inkább álkérdés...

Egypólusú vilárendszer?

Hagyományosan multipoláris, majd a II. világháború után, bipoláris világban éltünk. 1991-ben azonban, a Szovjetunió szétesésével, egyközpontú világ jött létre. Az USA vált az egyetlen világhatalommá. Azóta némiképp változott a helyzet. Mára milyen világ jött létre? Unipoláris, vagy bipoláris? Vagy nevezzük ismét multi-polárisnak?

Meglehetősen erős a meggyőződés napjainkban sok emberben, hogy a kínai gazdasági (és tudományos) előretörés megingatta a közelmúltban kialakult, egypólusúvá vált világhatalomrendet.

Kettészakadó világról beszélnek, a két rivális nagyhatalom: az USA és Kína körül tömörülő országokról.

Jonathan Ira Levy, a Chicagói Egyetem történész- professzora azonban azt állítja, hogy *az USA vezető szerepe*, az egypólusú rendszer még mindig *nincsen veszélyben*. Kétségtelen tény, hogy az USA előnye csökkent, és valóban bizonyos mértékig rászorul a szövetségeseivel való szorosabb együttműködésre; de ha a realitásokat nézzük, gazdasági és katonai vezető ereje még mindig óriási.

Igaz, a GDP érték tekintetében Kína valóban megszorongatta az USA-t. Az IMF International Institute for Strategic Studies 2022-es adatai szerint¹ az USA éves GDP-je 25 000 md dollár, Kínáé viszont csak 18 000 md dollár. A többi szövetséges európai nagyhatalom és Japán *együttes* GDP értéke alig teszi ki Kína volumenét.² De az USA-val *együtt*, természetesen, jelentős fölényben vannak Kínával szemben. Az elemzők szerint egyébként is komoly nehézséget okoz a kínai adatok pontos számbavétele. (Még magának Hszi Csing - Pinnek a riválisa, Li Ko-csiang is azt mondta, nem igazán hisz a hivatalos statisztikáknak. És Hszi hatalomra kerülése óta pedig még kevesebb az elérhető adat...) Ha azonban közelítő adatokat veszünk figyelembe, például az elektromos áram használatának tényleges, és nem a statisztikákban kimutatott adatait vizsgáljuk a fejlettség közelítésére, az Kínára vonatkozóan egy harmaddal kevesebbet mutat, mint a pénzben kifejezett értékek...³

Vannak más mérhető mutatók is, amelyeket nehéz manipulálni. Amerikai kutatók megnézték 2000 vezető céget a világban. Úgy találták, hogy a termelt profitból való részesedést tekintve, az adott ágazatok 74%-ában amerikai cégek foglalnak el vezető helyet; a kínai cégek viszont csak 11%-ban sorolnak az első helyre. A high-tech szektornál a jövedelmi adatok még sokat mondóbbak: az amerikai részarány az ágazat összes profitjából 53%-ot tesz ki, míg az összes többi ország csupán egy számjegyű részesedést mondhat a magáénak. (Japán 7%, Kína 6%, Tajvan 4%.)

Jó jelzés a technológiai fölényre, hogy az országok az általuk előállított *szellemi javak* fejében, amit mások szívesen megvesznek, mennyi jövedelemre tesznek szert. A kutatás-fejlesztésre minden ország igyekszik költeni. (A hadi célú R+D kiadások pl. az USA-ban évi átlagban 140 md dollárt tesznek ki) . Kínában is sokat fordítanak erre, és a R+D befektetések napjainkra meg is hozták a gyümölcsüket. A 2014 -2021 közötti időszakban a kínai szabadalmak royalty - bevételei 1 md dollárról

¹ Foreign Affairs: The Myth of Multipolarity. American Power's Staying Power. By [Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth](#). [May/June 2023](#) Published on April 18, 2023.

² A nagyhatalmak GDP-jéről lásd az Utódaink Jövőjének Újdonságai között közölt diagramokat: Amerika szárnyal – Kína felzárkózik: <https://utodaink-jovoje.hu/ujdontsagok.php>

³ Lásd az 1 lábjegyzet.

12 md dollárra nőttek. Ez azonban még mindig csupán az *egy tizede* az amerikai bevételeknek (125md dollár)... Jócskán elmarad Kína a német vagy a japán bevételek összegétől is. (53, ill. 47md dollár.)⁴ Az elemző nem emeli ki, hogy az USA élenjár abban, hogy amit csak lehet, szabadalmaztasson. (Még azt is, amit valójában nem lenne szabad... Erről ír Katarina Pistor: A tőke kódja című könyvében.)⁵ – Ezt az „ügyességet” azért nem tekinteném szellemi fölénynek, habár pénzt természetesen hoz a konyhára...)

Úgy tűnik, a mai világ még mindig egyközpontú, bár csökkentett mértékben. Az USA-nak szüksége van a szövetségesei erejére. Nem totálisan egyközpontú a világ, mint 1991 után egy ideig volt, de katonai és technológiai téren még mindig az USA a legerősebb szuperhatalom.

Elemzett írásunk szerzője, Levy nem idézi a *pénzügyi rendszert* a legfontosabb tényezők között. Említi ugyan, hogy Kína gazdasági visszavágásra való képessége jelentős, azáltal, hogy hatalmas dollár-tartalékait amerikai állampapírokban tartja, s azok eladásával megzavarhatja a világgazdaságot... De hivatkozik arra, hogy a FED olyan vásárlóerővel rendelkezik, amely korlátlan, így ennek a lépésnek nem lenne túl nagy hatása. Nem tud Kína annyi állampapírt eladni, amennyit a FED ne tudna megvásárolni. Igaz, ez azt jelentené, hogy a FED finanszírozná az amerikai költségvetést - indirekt módon... Az, hogy a megoldás csak a FED mérlegének felfújódásával, *pénzteremtéssel* lenne megoldható, szerintem lényegi megváltoztatása az eddig uralkodó közgazdasági elméleteknek – és gyakorlatnak. Persze e felé már a válságkezelések kapcsán is elmozdult az amerikai monetáris politika.

Magam a pénzügyi rendszer kérdését súlyponti problémának kezelem. Utalt ugyan Levy is⁶ - többek között – az ukrajnai háborúra, s ennek kapcsán a szankciók szerepére. Ebben bizony az oroszok SWIFT-ből való kizárása fontos szerepet játszik, s ennek a hatása sokkal nagyobb, mint a Levy által írt tanulmányból tükröződik. Azt ugyan alaposan elemzi a szakértő, hogy katonailag mennyire más a helyzet napjainkban, mint a hidegháború idején volt, s hogy Kínának nincsenek katonailag mozgósítható, megszállt területei, mint a Szovjetuniónak volt a KGST. Utal rá, hogy Ukrajna csupán akkora, mint Kansas állam Amerikában, vagyis az USA és a NATO szempontjából valójában kis ország, de nem beszél arról, hogy Ukrajna – a NATO tagjaként - milyen fenyegetést jelentene *az oroszok számára*... Mindenesetre Levy azt szögezi le, hogy igyekeznek ezt a konfliktust regionális háborúként kezelni és ilyen keretek között tartani (- amit valóban, remélünk is.)

Csakhogy a gazdasági háború mégis világháborúvá kezd fajulni.

⁴ The Code of Capital. Princeton Press, 2019.

⁵ Katarina Pistor: The Code of Capital [princeton.eduhttps://press.princeton.edu> paperback](https://press.princeton.edu/paperback)

⁶ Lásd: 1 lábjegyzet.

A második hidegháború – amelyben ma élünk – ugyanis nem katonai téren a legjelentősebb. (Mondhatnánk ugyan ezt, persze, annak az anyának, akinek gyermeke – bármelyik oldalról – elesik a csatában! A tönkrebombázott Ukrajna bizony mindenképpen elég „világháborús” képet mutat!) Mégis, az igazság az, hogy *a világháború gazdasági téren folyik.*

Szinte irritáló is, hogy a szakmai sajtóban folyton arról lehet olvasni, milyen gazdasági érdekek játszanak *már most* szerepet a háborúban. Az a legegyszerűbb ember számára is nyilvánvaló, hogy a háború haszonélvezői a fegyverszállítók, elsősorban Amerika. Világos továbbá, hogy a szankciók miatt megterhelt Európa - főleg Németország—versenyképességének némi csökkenése egyértelműen érdeke az USA-nak. Európa szövetségesi szerepe meglehetősen aránytalan hatalmi viszonyokat tükröz az USA-val szemben. (*Vazallusi jellegű*, amit már Macron francia elnök is kifogásolt.) Látnivaló az is, hogyan próbálnak vagyonekat olcsón megszerezni külföldiek a szorongatott Ukrajnában, s hogyan „árusítja ki” Zelenszkij az országát... Ukrajna majdani újjáépítésében láthatólag mindenki érdekelt. Arról is vannak eszmefuttatások, hogy Kína azért óvatos az oroszok melletti kiállással, mert maga is részt akar venni a konc fölötti osztozkodásban; amit persze szebben úgy is fogalmazhatunk, hogy részt akar venni Ukrajna majdani újjáépítésében... Támogatása Oroszország felé ezért gyakran csak verbális, és gazdaságilag főleg az energia vásárlásában nyilvánul meg. (Katonailag csak fedett módon lehetséges a támogatás, mert az USA ill. a NATO hevesen tiltakozna, ha fegyverszállításokat észlelné.) De azért van más formája is a támogatásnak: a pénzügyi rendszer terén. Kína ugyanis együttműködik ebben az oroszokkal.

Döbbenetes, milyen következményei vannak a jelen helyzetnek a nemzetközi pénzügyi rendszerre. (Amivel Levy egyáltalán nem foglalkozott részletesen. Mi az Utódaink Jövőjében márciusban már kitértünk rá: Aggodalmak az ukrajnai háború kapcsán:

https://utodaink-ivoje.hu/globalis/botos_bacevich.pdf)

Kettészakadó pénzügyi rendszer

Az ukrajnai háború és az azt követő szankciók csak felgyorsították a folyamatokat. Az USA pénzügyi dominanciája rengeteg problémát okozott eddig a világgazdaságban. Igaz, Kindleberger azt mondta a II világháború után, hogy kell egy domináns valuta a világban, és valóban ezt a szerepet be is töltötte – a többi jegybank támogatásával – a FED által kibocsátott dollár. Működőképes volt a világ, annak ellenére, hogy az USA versenyképessége némileg csökkent, kereskedelmi mérlege passzív volt. hiszen *nem országok* kereskednek a világpiacon, hanem cégek, s azoknak alkalmas közvetítő-eszköz volt a dollár.

Mégis, az, hogy a dollár a nemzetközi valuta, rengeteg gondot okozott azon fejlődő országok fizetési mérlegében, amelyek vállalatai dollárban kereskedtek. Ezek az *országok dollárban eladósodtak*. (És ezúttal, *maguk az országok*, az IMF felé.) A tőkeáramlások szabaddá tétele pedig, amit az elmúlt harminc évben az USA elért a világban, sok ország számára nehézséget jelentett, ha gazdaságfejlesztését külső forrásokra alapozta. Az USA nemzeti szempontokat figyelembe vevő monetáris politikája, a FED kamatváltozásai hektikus tőkemozgásokat, valutaárfolyamleértékelődéseket okoztak. (Indonézia pl. ezt nagyon megszenvedte). Amikor jelenleg az USA az infláció-ellenes küzdelemben kamatot emelt, a globális Dél országainak eladósodottsága fokozódott. Ez az elmúlt évtizedekben, amíg Greenspan idején a kamatok (irreálisan) alacsonyak voltak, még nem tűnt fekélyként adósság-problémaként, de most ismét olyan erővel jelentkezik, mint amikor Volcker 1980-81-ben az egekbe emelte az amerikai kamatszintet.

Egyre több fejlődő ország érzi, hogy az USA monetáris szupremáciája nagyon a terhére van, s ettől szabadulni igyekeznek. Nemcsak Kína, Oroszország, és a fejlődők érzik kalodának a dollár rendszert, hanem még Európa is. Hiszen, amikor Európa szeretne volna kikerülni az amerikaiak iránti szankcióit, nem tehetette meg. Egyszerűen azért, mert minden dollárban történő, SWIFT-kódos nemzetközi pénzáttétel a FED szerverén keresztül valósul meg! A FED tehát abszolút ellenőrzést gyakorol a világ pénzügyei fölött...

Ezért van, hogy napjainkban az országok egyre inkább szeretnék *nem dollárban kereskedni*. Hiszen a valutánem szerződés kérdése. Egyre több megállapodás születik az országok között, amelyekben kölcsönösen nemzeti valutában való elszámolással bonyolítják a kereskedelmet. Egyre többen elevenítik fel a bilaterális és multilaterális klíringek történelmi tapasztalatait. Nem vitatható, hogy ebben is megjelenik a Kína-USA rivalizálás, hiszen a jüan is gyakran nemzetközi valutaként szerepel. A kínai valuta szerepe ugyan még igen csekély a világ tartalékai között, és a nemzetközi kereskedelem valutájaként is, de a digitalizálás felé haladó központi banki valuták, s a létrehozott multilaterális platformok egyre jobban segítik terjedését. Kína pedig nagyon is élen jár a digitalizációban.

Néhány példát hozunk erre, 2023 elejéről:

Számos (39) bilaterális swap egyezmény van különböző országok központi bankjai és a kínai jegybank között. 2000 előtt még az országok 80%-ában volt az USA nagyobb kereskedelmi partner, mint Kína, (s így természetes volt, hogy a kereskedelem dollárban bonyolódott). 2018-ra azonban már csak az országok 30%-ánál volt az első helyen az USA, 190 ország közül 128 esetében Kína átvette a vezető

szerepet.⁷ Mindenesetre, ha és amíg a dollár-adósságok törlesztéséhez dollárra van szükség, akkor a szerződések az exportban mégiscsak célszerűen erre a valutára alapozódnak majd, akkor is, ha nem az USA-val kereskednek egyes országok a legnagyobb arányban...

Meglehetősen friss hír volt 2023 március végén, hogy Kína és Brazília közölte, hogy nemzeti valutáikban fognak kereskedni egymással. S Kína ugyancsak akkortájt, március 28-án Közel-Keletről is jüan fejében vásárolt olajat. Még Szaúd-Arábia is fontolgatja, hogy nem dollár fejében is elad olajat. Irán és Kína pedig szintén összekötötték banki rendszereiket, és a köztük lévő kereskedelem 60%-a már nemzeti valutában bonyolódik... Oroszország és Kína ugyancsak fontolóra vette bankrendszerük összekapcsolását. Igaz az USA azzal fenyegette Kínát, hogy kizárja akkor a SWIFT rendszerből, de – a híradás szerint – az összekapcsolás mégis meg fog valósulni. Volt továbbá egy projekt Hong-Kong, Thaiföld és az Arab Emírátság között, egy digitális policentrikus platform működéséről, amely a BIS segítségével került tesztelésre 2022 őszén. 150 nemzetközi ügyletet bonyolítottak le, 22millió dollár értékben az ún. **mBridge** platformon. Ez utóbbi a BIS prototípusa volt az ilyen ügyletekre, ún. „distributed ledger”⁸ technológiával. Híradások szerint a svédek és norvégok is megvalósítottak egymás között 2022 végén egy hasonló kísérletet.

Olyan gondolatok is felmerültek, hogy egy újabb, kosár alapú nemzetközi valutát kellene létrehozni, amelynek „kosarában” olaj, vagy különböző értékes fémek, nyersanyagok szerepelnének. Ilyen javaslatot dolgozott ki a BRICS országok tanácsa, s a javaslatról 2023 nyári ülésükön akarnak dönteni. A Bretton-Woods-i rendszerről való leválási kísérletek jegyében már 2015-ben létrehoztak a BRICS országok egy új fejlesztési bankot, némileg a Világbank ellensúlyozására, a fejlődő világban kiépítendő infrastruktúra finanszírozására.

Egy szó, mint száz, ***a korábban unipoláris világ a pénzügyek terén mindenképpen töredezik...***

Miért aggaszt mindez? Azért, mert ***mi, magyarok, pont a „törésvonalban” vagyunk.*** Kereskedelmileg rendkívül erősen kötődünk az EU-hoz -s ezen keresztül a Bretton-Woods-i rendszerhez, hiszen exportunk több, mint hetven százaléka ide irányul. Kapcsolataink azonban más országokkal is fejlődnek, és fontosak.

Történelmi tapasztalatok arra mutattak, hogy a világháborúkat – a másodikat minden bizonnyal –, megelőzte a klíringesedés, ***a pénzügyi kapcsolatok széttöredezése.*** A Szovjetunió is a trfRb

⁷ <https://www.visualcapitalist.com/china-u-s-worlds-trading-partner/#:~:text=By-,Iman%20Ghosh,-How%20China%20Overtook>

⁸ Ez a technológia rögzített adatbázist hoz létre, amely kitörölhetetlen s nem egy központi szerveren tárolódik. Ebben az adatokhoz való hozzáférés csak az arra jogosultaknak lehetséges.

elszámolási rendszerrel választotta le szövetségeseit a hidegháború idején a világgazdaságról. Ezek számomr baljós jelek. Remélem, nem eszkalálódik az ukrajnai fegyveres harc világméretekben. De hogy a szakadék szélén táncolunk, az bizonyos.

De ennél is nagyobb jelentőségű a hadikiadásokra fordított összegek eltérése: az USA 767 Md dollárt költ e célra, Kína pedig 242 Md dollárt.

A Foreign Affairs elemzése hosszasan taglalja, hogy Amerika hatalmas előnyben van a tengerek, a levegő és az űr uralása terén: „commanding the commons”. A XX. században például Németország még viszonylag hamar volt képes olyan tengeri haderőt kiépíteni, hogy az utóljérje a britek potenciálját; napjainkban azonban a fegyverek olyan bonyolultak, s gyártástechnológiájukat oly mértékben ellenőrzi az USA és szövetségesei, hogy a kihívónak gyakorlatilag lehetetlen gyorsan versenyképes erőt felmutatnia.

Ennél a kérdésnél kicsit elidőznék. A Foreign Affairs (a Think Tank) fejtegeti, hogy a Szovjetunió fennállása idején a bipoláris rendszerben még a katonai erő egyensúlya nagyjából megvolt, mert a Szovjetunió olyan hallatlan lehetőséggel bírt diktatórikus rendszerében, hogy kiprélhelte az emberekből a hadikiadásokra szükséges forrásokat. Kétségtelen, hogy az e miatti nyomor aztán hozzájárult a rendszer bukásához. Kína nem akar erre az útra lépni. A loyaltást az életszínvonal emelésével, tartásával próbálja biztosítani. Akkor viszont a források nem elegendőek a gyors hadikiadások emelésére... Igaz, az oroszokkal jó viszonyt ápol, s ott van az atomfegyver. De ennek bevetésétől – nagyon reméljük –mindegyik fél óvakodik, mert aki elsőnek veti be, az hal meg másodikként...

Csak azt felejt el a Think Tank hozzátenni, hogy Amerikának milyen extrém lehetőségei voltak a hatalmas hadigépezet fenntartásának, kiépítésének a finanszírozására. És éppen ez az, amit a nemzetközi pénzügyi rendszer, Bretton-Woods biztosított a számára. Ez az, amivel napjainkban foglalkozom – és gyakorlatilag már évtizedek óta.⁹

Bp, 2023. május

⁹ Botos Katalin:: Pénz, nemzetközi pénz1983 KJK; Világméretű pénzügyi egyensúlyhiány 1987 KJK; Világvaluta rendszer, Pénzügyi Szemle online 2022 jún. 2.